

Essinge kyrka

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Essinge kyrka

Essinge församling, Domkyrkokontraktet, Stockholms stift

Dungen 26, Essinge kyrkväg 15, Stora Essingen, Stockholms kommun, Stockholms län, Uppland

Essinge kyrka uppfördes 1957–58 och invigdes 1959. Arkitekt var Cyrillus Johansson (1884–1959). Ritningar till ett tjugotal kyrkobyggnadsprojekt ritade av Johansson finns bevarade men bara fem kom att förverkligas. Dessa var, förutom Essinge kyrka, S:t Görans församlingshus i Stockholm, Kapellet i Nikkaloukta, Enskede församlingshus och Björneborgs kyrka. I Johanssons övriga omfattande och mångsidiga produktion märks bostadshus på Norr Mälstrand, varuhuset PUB mot Hötorget, affärs- och kontorskomplexet Centrumhuset vid Kungsgatan – Sveavägen, Krigsarkivet, Vin- & Spritcentralen samt flera stadsplaner.

Kyrkan är skyddad enligt Riksantikvarieämbetets beslut 1990-04-19. Bestämmelserna i 4 kapitlet 3 paragrafen lagen om kulturminnen ska tillämpas på kyrkobyggnaden och den tillhörande kyrkotomten. För kyrkans inventarier gäller bestämmelserna i 4 kapitlet paragraferna 6–10.

HISTORIK

Stora och Lilla Essingen hörde till Bromma församling fram till 1955 då öarna bildade en egen församling. Sedan 1937 hade Essinge kyrkostiftelse funnits för att stödja den kristna verksamheten. Stockholms stadsfullmäktige upplät den nuvarande kyrkotomten 1941. 1943 arrangerades en arkitektävling som omfattade kyrko- och församlingsbyggnader. Fyra arkitekter bjöds

in. Tävlingsprogrammet angav att bygget skulle inledas med församlingshemmet och att kyrkobyggnaden skulle uppföras i en senare etapp. Programmet föreskrev även att både församlingshem och kyrka skulle byggas i tegel.

Cyrillus Johansson, som vann tävlingen, var insatt i uppgiften genom sitt engagemang i Svenska kyrkans diakonistyrelse för att upprätta typritningar till församlingshem, vilka publicerades i boken *Våra församlingshem. En bok till kyrkoköförsamlingarnas tjänst* (1944). Han var inte nöjd med kyrkans placering vilken inte var så dominerande i stadsrummet som arkitekten hade önskat. Han strävade också efter att bevara den befintliga naturen.

Församlingshemmet började byggas 1953, i stort sett efter tävlingsförslaget ritningar, och invigdes året därpå. I den stora samlingsalen, Essingesalen, hölls gudstjänster innan kyrkan stod klar. Kyrkobygget påbörjades 1957. Många ändringar hade då gjorts i de ursprungliga ritningarna, bl a ändrades en kyrksal öster om **ko**-**ret** till ett bostadshus för kyrkans personal. Kyrkans sydfasad omstuderades flera gånger. I ett av förslagen, som inte kom att realiseras, gav små korsformade fönsteröppningar interiörens mittskepp mer ljus än det har idag. Cyrillus Johansson hade för avsikt att låta smycka mittskeppets väggar med ett bildprogram ur Gamla testamentet ristat direkt i putsen, men det blev för kostsamt. 1958 var såväl kyrkan som klocktorren klara.

BESKRIVNING

Omgivningen

Stora Essingen, en ö väster om Stockholms innerstad, var så gott som obebyggd fram till 1800-talets mitt. Omkring 1870 byggde arbetare från Ekensbergs varv vid Mälarens södra strand bostäder längs stranden. Senare byggdes också sommarstugor här. 1916 inkorporerades ön med Stockholm. Först sedan en stadsplan fastställdes 1923 och en fast broförbindelse byggdes 1928 började bebyggelsen breda ut sig på ön. På de centrala delarna uppfördes hyreshus och där omkring byggdes villor och mindre flerfamiljshus. Kyrkan ligger mitt på ön på en höjd. Strax sydväst härom ligger Essingetorget omgivet av hyreshuslängor. I de andra vädersträcken nedanför kyrkan ligger villor inbäddade i lummiga trädgårdar, de flesta byggda på 1930-talet.

Kyrkomiljön

I direkt anslutning till kyrkan ligger församlingsbyggnaden. Den 1–2-vånga byggnadens olika delar skiljer sig åt genom olika typer av takfall och fönstersättningar. En omgärdad gård bildas mellan kyrkan och församlingsbyggnaden,

Exteriör från sydost med församlingsbyggnaden i öster.

Exteriör med klocktornet från sydost.

den, vilken i söder avgränsas av en låg stenmur. Anläggningen är småskalig och ger en intim karaktär. På den gräsbevuxna gården växer tallar och på sina håll ligger kala klippor. Gångarna som leder över gården och den plan framför stentrappan som leder till kyrkporten är asfalterade. Enligt Cyrillus Johanssons tävlingsförslag var gårdsplanen tänkt bl a för friluftsgudstjänster och som lekplats. På den södra delen av gården står det fristående runda klocktornet av tegel som kröns av en kopparklädd spira med ett förgyllt kors på toppen. Muren närmast spiran är uppbruten i rundbågiga öppningar med tolv murpelare emellan, vilka symboliserar de tolv apostlarna.

Kyrkobyggnaden

Kyrkan ligger orienterad i nord-sydlig riktning med **koret** i norr och kyrkporten i söder. Byggnadstypen är **basilikans** med ett högre mittskepp flankerat av lägre sidoskepp i öster och väster. **Kor** och **vapenhus** är lika breda som **långhuset**. **Sakristia** och kyrkvårdsrum ligger öster om **koret**. Kyrkan har en stomme av tegel.

Exteriör

Kyrkan har en sockel av granit och fasader av rött tegel, liksom församlingsbyggnaderna och klocktornet. Detta fasadmaterial återkommer i många av arkitekten Cyrillus Johanssons byggnader men hade ju också föreskrivits i programmet. Mittskeppet täcks av ett **sadeltak** belagt med koppar. De betydligt lägre sidoskeppen har **pulpettak**. Sidoskeppens sydfasader ligger något förskjutna framför respektive bakom mittskeppets gavel, vilket ger en viss spänning åt den i det närmaste symmetriska fasaden.

Den kopparklädda kyrkporten, ”Himmelens port” med dekor i relief, har runda fönster på var sida med omfattningar av koppar. Ovanför porten finns sex små nischer på var sida om en större nisch. I dessa står granitskulpturer av konstnären Torolf Engström föreställande Kristus som Försonaren mellan olika folkslag. Kyrkan kallas också för Försoningens kyrka. Idén till skulpturerna fick kyrkvården Bertil Holmberg och den realiserades 1961. Ännu högre upp på den höga sydfasaden sitter ett runt fönster med tolv radiellt utgående smala fönsteröppningar. Längs sidoskeppens fasader finns djupa, höga fönsternischer med spröjsade träbågar med tonat antikglas.

I väster ligger en souterrängvåning som rymmer en samlingsal som ursprungligen var tänkt

som **kolumbarium**, men nu används främst av kyrkokören. Den del av västfasaden, innanför vilken **koret** ligger, har en originell fönstersättning. Två mindre och ett större kors bildas genom de tegelpartier som lämnats mellan fönsterbågarna. Dessa lämnar motsvarande kors som skuggor inne på **korväggen** då solen faller in. Fasaden mot norr är helt sluten förutom fyra mindre fönster i souterrängvåningen.

Interiör

Vapenhuset, som är smalare än kyrkans mittskepp, är flankerat av ett trapphus i väster och en hall med utgång åt öster. Golvet är av kalksten och väggarna är av rött tegel. Dörrarna är liksom i övriga kyrkan av trä, laserade och har fyllningar. Kyrkorummet består av ett högt mittskepp och två lägre sidoskepp. Mittskeppet ger ett relativt mörkt intryck med indirekt ljus från sidoskeppens fönster och från **korfönstren**. Golvet är belagt med fiskbenslagt tegel. Mitt-

Kyrkorummet mot **koret**.

skeppets höga, slutna murar är putsade i en mycket grov kvastad struktur, förutom väggen under orgelläktaren i söder som har en träpanel. Taket är plant med en svagt blåaserad träpanel över blåmålade bjälkar. En rödmålad bjälke löper runt hela kyrkorummet i mötet mellan tak och vägg. Närmast taket är röda liksidiga kors murade på väggarna.

I mittskeppet finns slutna bänkkvarter lase-
rade i blått, vars dörrar har fyllningar. Sitt- och ryggdynor är klädda med röd galon. Bänkfron-
terna närmast **koret** är borttagna, liksom de två bänkraderna i väster närmast **vapenhuset**. Över bänkarna hänger 14 stycken armaturer i mäs-
sing, ritade av Cyrillus Johansson. Små hål i lampskärmarnas mässingsplåt bildar bibliska
motiv. Predikstolen i nordvästra delen av mitt-
skeppet är av sandblästrad ek.

Sidoskeppen är uppdelade i sektioner med ett
fönster i varje. En bågformig öppning mellan

Det östra sidoskeppet med dopfunten i fonden.

Dopfunten i doprummet. Till höger syns predik-
stolen i kyrkorummet.

varje sektion binder dem samman och bildar i
väster Meditationsgången och i öster Dopgång-
en. I Dopgångens norra ände står dopfun-
ten i doprummet, som är öppet mot mittskep-
pet närmast **koret** genom en stor valvbåge. Dopfunten är mönstermurad av handsågat tegel
med en kalkstensskiva på där dopskålen av silver
placeras. Över dopfunten hänger en takkrona
snarlik de i mittskeppet. I doprummet står även
en **kororgel** byggd av Åkerman & Lund 1976.

Koret skiljs från mittskeppet av en hög **tri-
umfbåge** målad likt en regnbåge. Rådgivare vid
kyrkans färgsättning var konstnären Gustaf
Ambe. **Koret** är ljusare än den övriga kyrkan ge-
nom de korsformiga **korfönstren** i väster och ett
runt fönster i öster, båda dolda bakom **triumf-
bågen**. Altaret vid den rakt avslutade **korväggen**
är av mönstermurat tegel med en skiva av ek.
Krucifixet av målat trä är gjort av konstnärin-
nan Marianne Nordström. Altartavlans upp-
lysta glasmålning av konstnären Einar Forseth

Kyrkorummet mot koret med predikstolen till vänster.

(1892–1988) var ursprungligen avsedd för Karolinska sjukhusets kapell och är deponerad i Essinge kyrka sedan 1988. Cyrillus Johansson ville ha en enkel målning bakom altaret och de

Kyrkorummet mot orgelläktaren.

övriga korväggarna klädda med vävnader. Fram till 1988 var korväggen osmyckad. Altarringen är av ek.

Ovanför vapenhuset ligger orgelläktaren med en barriär av träribbor. Orgeln, invigd 1960, är byggd av Olof Hammarberg i Göteborg och har 23 stämmor.

Sakristian, öster om doprummet, har parkettgolv, vitputsade väggar samt fönster med blyinfattat glas, delvis målade. Utmed en av väggarna finns väggfasta skåp för textilier med blyinfattat glas i dörrarna, varav några är målade av konstnären Armand Rossander. Det rustika altaret av trä, med kors och ljusstakar av kristall, har tidigare stått i Essingesalen. För övrigt står här bord och stolar av mörkt trä, varav två karmstolar, alla med svarvade ben.

Övriga inventarier

Kyrkans nattvardssilver med kubistiska och geometriska former är utformat av silversmeden

Sakristian.

Wiwen Nilsson. Altarets och predikstolens textilier är tillverkade av Libraria och formgivna av konstnärinnan Anna-Lisa Odelqvist-Kruse. I kyrkan finns två änglar av trä, troligen från 1700-talets början. Änglarna, de gamla möbler som står i sakristian och kyrkvårdsrummet intill samt en målning (spanskt 1600-tal) har inköpts av kyrkvården Bertil Holmberg som skänkt dem till församlingen. I sakristian står ett ålderdomligt processionskrucifix av metall. De tre kyrkklockorna i klocktornet är gjutna av Bergholtz Klockgjuteri i Sigtuna.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Essinge kyrka är ett utmärkt exempel på Cyrillus Johanssons finstämda tegelarkitektur. Församlingslokalerna ligger vinklade mot kyrkan vilket bildar en intim gård med klippor och tallar. Kyrkan är högt belägen och det fristående, runda klocktornet med sin höga karakteristiska kopparspira är ett tydligt landmärke i Stockholm. Kyrkans huvudfasad, med kyrkporten i söder, är hög och stram med skulpturer som förutom Kristusfiguren inte är av religiös art.

Kyrkorummets ljuskällor är begränsade till sidoskeppens fönster med tonat glas och korets mer genomsläppliga, men från långhuset dolda fönster. De av arkitekten ritade armaturerna av mässingsplåt ger inte heller så mycket ljus. Mitt-

skeppet är högt, vilket förstärks av sidoskeppens högsmla valvbågar. Mot de vertikala linjerna står bänkkvarterens sammanhållande horisontella sträckning.

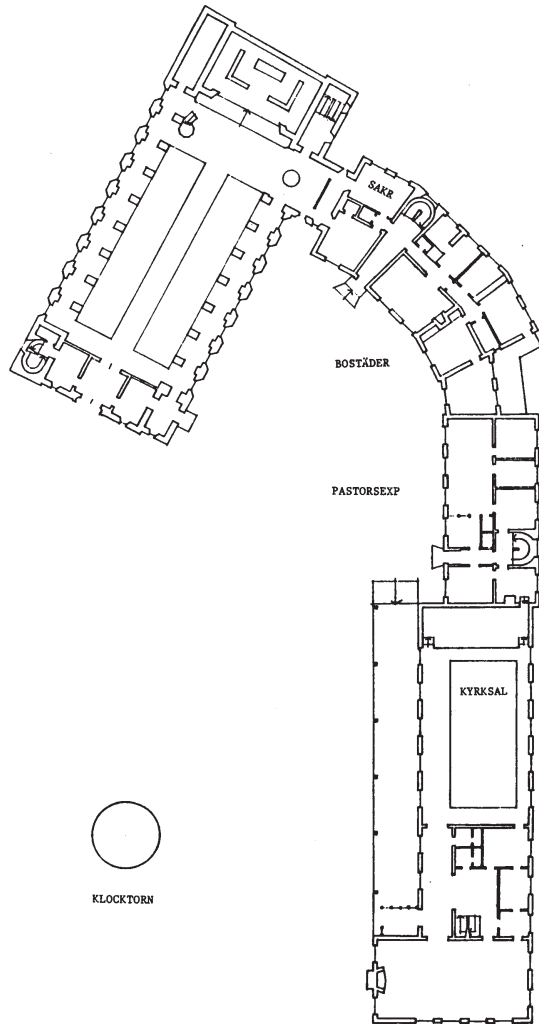
Rummet har en ålderdomlig karaktär med basilikans form, sidogångarna med sina korgbågiga valvbågar, det plana taket, den dämpade belysningen, murarnas grova putsyta och de slutna bänkkvarteren. I kontrast till detta står det ljusare koret och den regnbågsmålade valvbågen som skiljer koret från långhuset. Färgskalan i övrigt är hållen i dämpat blått och tegelrött. Utsmyckningen i kyrkan består, förutom av några sekundära konstverk i doprummet, endast av altartavlan i glas, vars form och färg inte är en del av den ursprungliga helheten. För övrigt är den enhetliga gestaltningen mycket välbevarad.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

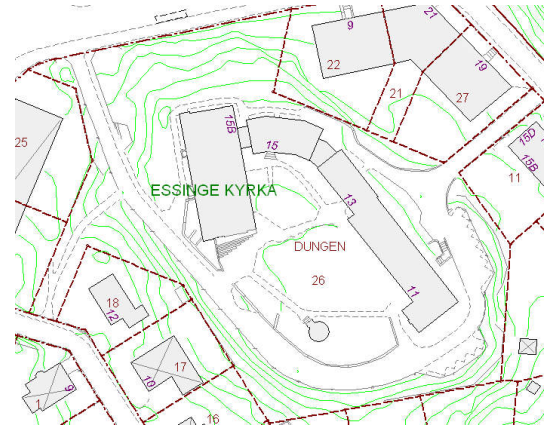
- klocktornets stora betydelse i stadsbilden
- anläggningens röda tegelfasader
- interiörens grova puts och laserade träinredning
- kyrkorummet med sin begränsade utsmyckning och kolorit samt återhållna ljusintag
- gårdsbildningen mellan kyrkan och församlingslokalerna där tallar och klippor lämnats orörda.

ORIENTERINGSPLAN

Ur Illerstad, L, Nya Svenska kyrkor, del I Svealand, RAÄ 1990:2, Stockholm 1990.

Utsnitt ur Stockholms stadsbyggnadskontors baskarta 2007.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1943	En arkitekttävling om kyrko- och församlingsbyggnader på Stora Essingen arrangeras.	Schölin 2001
1953–54	Församlingsbyggnaden byggs.	dito
1957–58	Kyrkan och klocktornet byggs.	dito
1959	Kyrkan invigs.	dito
1960	Orgeln invigs.	Greborn 1985
1961	Kyrkvärden Bertil Holmbergs förslag till stensulpturer av Torolf Engström i befintliga nischer i kyrkans södra fasad läggs fram och tillstånd ges till att vidga dess centrala nisch.	ATA, Schölin 2001
1988	Invigning av konstnären Einar Forseths altartavla, tidigare placerad i Karolinska sjukhusets kapell.	Schölin 2001
1989	Lokaler på församlingsgårdens baksida byggs om från scout- och ungdomsverksamhet till förskola.	ATA
1992	Viss ombyggnad av kyrkans källarvåning – inredning av samlingsrum, kafé och kök.	dito
1994	Två bänkrader i kyrkan tas bort för att skapa en gång till fönster för utrymning.	dito
2003	En brand i bänkraden längst i sydväst medför att två bänkrader tillfälligt tas bort.	SSM

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet

SSM Stockholms stadsmuseums arkiv

Andersson, H O och Bedoire, F, *Stockholms byggnader*, Stockholm, 1988

Greborn, T, *Essinge kyrka*, Stockholm 1985

Nilsson, C och Westerberg, O, *Kyrkguiden*, Stockholm, 1995

Schölin, E, *I Svenska kyrkans tjänst: en studie av Cyrillus Johanssons kyrkoarkitektur med utgångspunkt från Försoningens kyrka på Stora Essingen i Stockholm*, Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet 2001

Stahre, N-G, Ferenius, m fl, *Stockholms gatunamn*, Stockholm 1992